

BIJENTEELT IN DE GENTSE SINT-BAAFSABDIJ

Marc Hanson

Een handschrift van de bekende kunstminnende abt en bibliofiel Rafaël de Mercatel (1478-1507), ‘Vergilius’ uit 1488, bevat een leerzame miniatuur die een imkersbedrijf voorstelt. De gevlochten korven van stro of riet, staan onder de houten afdaken van een ruim bijenhuis. Een imker, beschermd door een speciaal hoofddekseel, werkt aan een korf. Dat werk was toen beperkter dan nu omdat er met korven minder mogelijkheden waren tot interventie door de imker dan met de hedendaagse houten (nu ook al in kunststof!) bijenkasten, die uit de negentiende eeuw dateren. Bovendien was er vóór de zeventiende eeuw veel minder bekend over het leven van de bijen. Pas in die eeuw, bijvoorbeeld, ontdekte de Nederlander Jan Swammerdam dat bij de bijen niet een koning, maar een koningin de plak zwaait. Op de miniatuur zien we de bijen rondvliegen op zoek naar stuifmeel en nectar. Twee velden geelbloeiend koolzaad springen in het oog, een oliehoudende plant die bij de bijen zeer geliefd was en is. Het blad met de bijenkorven uit de gewezen collectie van abt Rafaël de Mercatel, nu bewaard in de bibliotheek van de UGent (collectie Handschriften) was in 2016 tijdelijk tentoongesteld in het STAM.

De mooie miniatuur is wellicht niet toevallig in het handschrift opgenomen. Op dat ogenblik bezat de Sint-Baafsabdij zeker al een eigen bijenhof, wellicht sinds de dertiende eeuw. De Was-, Zeem- en Biekorfstraat achter het Dampoortstation, herinneren er aan. De Baafse ‘bijengard’ lag echter niet daar, maar ongeveer op de plek waar de stad enkele jaren geleden, tussen de spoorweg en de Dendermondsesteenweg, een parkje van ongeveer 2,5 ha heeft aangelegd op een verlaten industriële site: het Bijgaardepark (afb. 1, 2 en 3). In de tijd van de abdij lag de ‘bijengard’ aan de rand van de oostelijke stadsvest (afb. 4) en de grote Heernesse, een meersengebied langs de Scheldeoever. Met zijn bloeiende wilde bloemen en planten gedurende de lente en de zomer, vormde die zone een ideaal biotoop voor de nijvere bijen. In het voorjaar kwamen daar nog de bloeiende fruitbomen bij in het Sint-Baafsdorp, dat waarschijnlijk ook enkele kleine imkers telde (afb. 5 en 6).

Honing was al in de Oudheid een gegeerd product, niet alleen omdat het een lekkernij was. Het stond ook bekend als geneesmiddel, energiedrankje en cosmetica-artikel. Voor de Sint-Baafsabdij (en kloosters en abdijen in het algemeen) waren de bijen zeer nuttige insecten. Ze leverden uiteraard de honing,

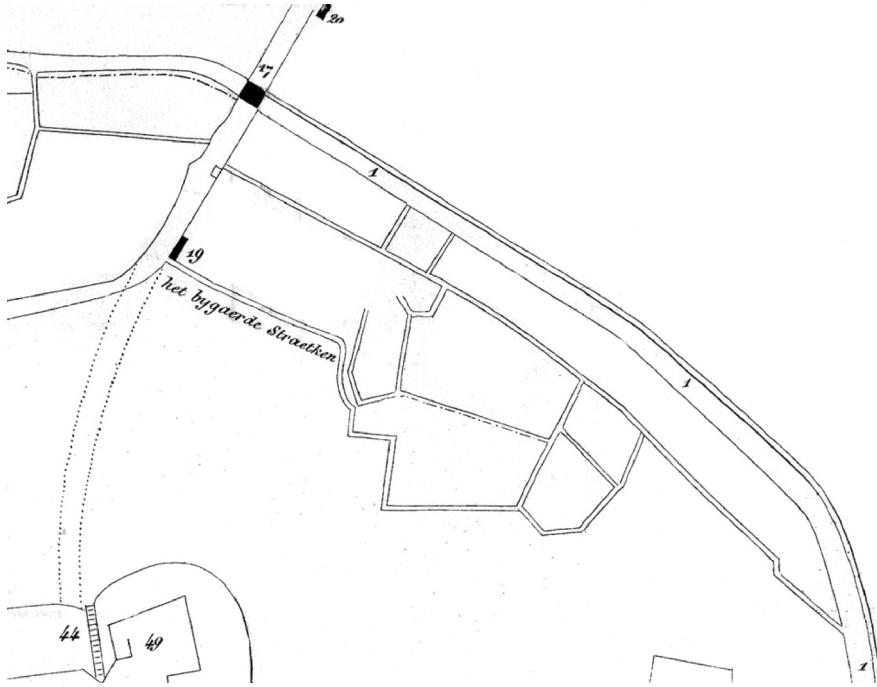

Afb. 2. Een klein gedeelte van het Bijgaardepark met speelweide en nog een rest van de fabriekshallen (foto 2017).

die in de keuken dienst deed als zoetstof. Zelfs de brouwer maakte soms gebruik van honing voor het zoeten van bier. Sommige bekende chocolatiers en patissiers, die niet hoog oplopen met stevia en synthetische zoetstoffen, experimenteren nu zelfs met honing als zoetstof in chocolade of gebak. Van (geraffineerde) suiker uit suikerbieten en suikerriet was er toen nog geen sprake. ‘Zoet’ was zeldzaam en duur. Van de bijenwas werden kaarsen gemaakt, die zorgden voor (ook symbolisch belangrijk) licht in de abdijkerk en andere plaatsen. Bijenwas was ook nodig om schrijftabletten te vervaardigen. De leerlingen van de abdijschool gebruikten deze tabletten voor schooloefeningen en monniken schreven er kladteksten op. Ten slotte zorgden de soms stekende diertjes voor de bestuiving en bevruchting van de fruitbomen en de vele bloemen en planten.

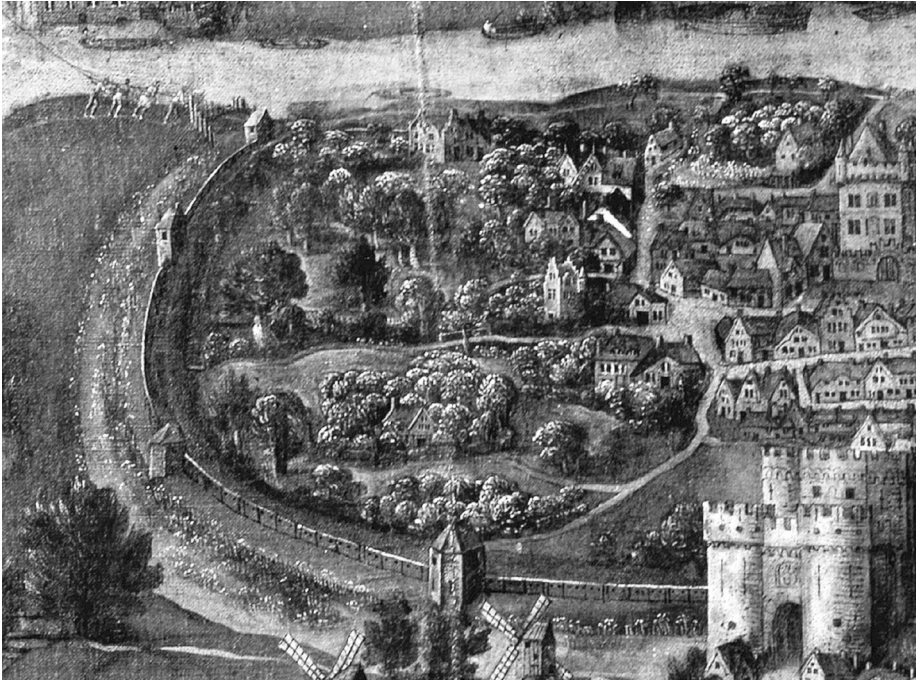
Afb. 3. Aan de Baafse bijenteelt herinneren niet enkel de namen Biekorf-, Zeem-, Wesp- en Wasstraat (op een verkeerde plek) en het Bijgaardepark (op de juiste plaats). Aan de Toekomststraat (in het verlengde van de Forelstraat), aan de ingang van het park, vind je 'De Bijendans'. Het is een typisch stationnetje van de buurtspoorwegen, later onderdeel van het metaalbedrijf Malmar, mooi gerestaureerd en ingericht als kinderecche. Ooit vertrok hier de stoomtram naar Lochristi - Zaffelare.

Afb. 4. De sleutel tot de nadere lokaliserings van het bijenhuis: het Bygaerde Straetken door Auguste van Lokeren ingetekend parallel met de stadsvesten (cijfer 1) ten westen van de Dendermondse Poort (het zwarte blokje met cijfer 17 bovenaan), ongeveer bij het huidige winkelcentrum. Links onder een van de bolwerken van het Nieuw Kasteel (cijfer 49). Detail van de reconstruerende kaart van het Sint-Baafsabdij in de periode 1545-1577 uit Van Lokeren, A. (1848), *Le Château des Espagnols à Gand*. In: *Messenger des Sciences historiques*, Gent, Hebbelynck.

Geen wonder dat de monniken in Gent en elders over de bijen zeer positief dachten en schreven. Ze zagen een bijenkolonie als een na te volgen voorbeeld: iedere bij zet zich immers zonder morren in voor het gemeenschappelijk ideaal. Volgens sommigen motiveerden de bijen zelfs de monniken om een kuis, sober en werkend leven te leiden. De heilige Hiëronymus schreef al: “Richt bijenkorven in (...) en leer van die kleine wezentjes hoe in de kloosters orde en tucht bewaard kunnen worden.”

Sinds enkele jaren heeft de vzw ‘Buren van de Abdij’, die onder ander tracht de ruïnes van de gewezen Sint-Baafsabdij te promoten, te herwaarderen en toegankelijker te maken voor het publiek, ook een ‘Werkgroep landbouw’. De

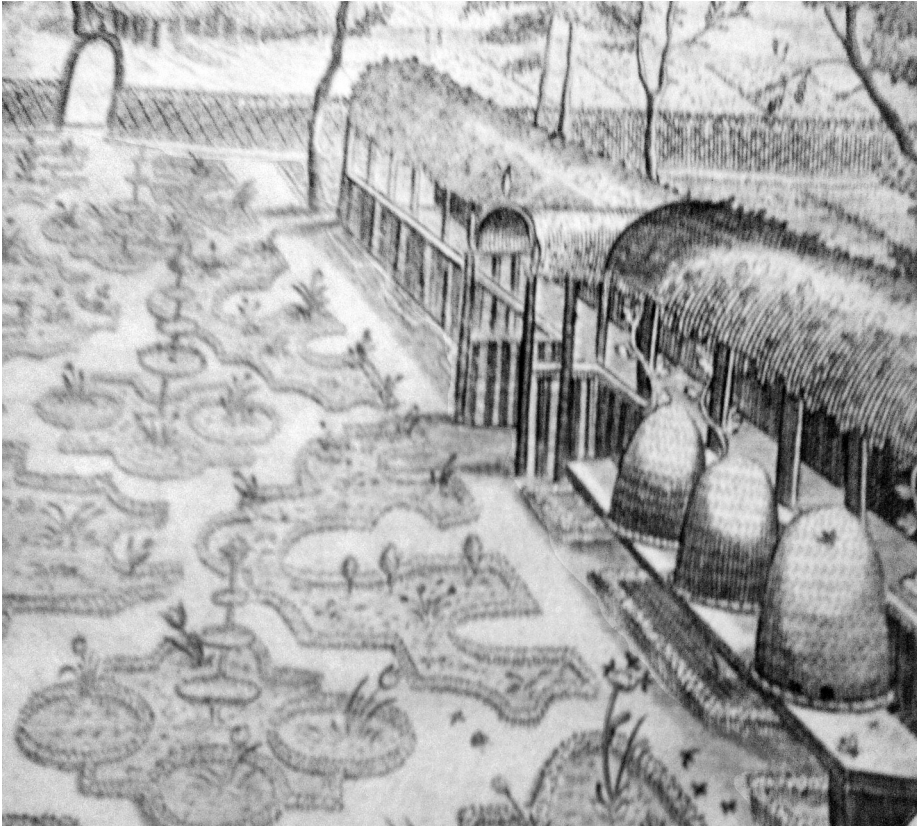

Afb. 5. Het groene zuidelijke deel van het Sint-Baafsabdijdorp in 1534 met bloeiende fruitbomen. Links de stadsvest vanaf de Schelde tot aan de Dendermondse Poort, rechtsonder. Vermoedelijk daar ergens stond het bijenhuis. Links een klein gedeelte van de Heirmismeersen (detail uit het panoramisch gezicht op Gent in 1534, STAM).

leden ervan verzorgen in de pandhof een kruidentuintje en aan de westkant ervan houden ze onder leiding van een jonge imker een drietal bijenkasten. Met beide initiatieven zetten ze een oude, nuttige en interessante Baafse traditie verder.

Geraadpleegd:

- Anoniem. Kaart met de parken van Gent (uitgave van de Groendienst Stad Gent), Gent, 2010.
Devriese, L., 2008, Malmarpark of Bijgaard? In: *Snep!* nr.2, p. 24-27.
Hanson, M., 2016, Stadslandbouw in Gent: het Sint-Baafsabdij in de late middeleeuwen. In: *Ghendtsche Tydinghen*, jg. 45, nr. 6, p. 330-341.

Afb. 6. Een zeventiende-eeuws bijenhuis dat waarschijnlijk niet echt verschilde van de middeleeuwse bijenhouderij in de Sint-Baafsabdij (detail van een gravure uit Jacob Cats, 1655, *Alle de Wercken so ouden als nieuwe*, Jan Jacobsz. Schipper, Amsterdam).